

JANA NECHUTOVÁ

KLASICKÝ FILOLOG JAROSLAV LUDVÍKOVSKÝ A FILOZOFIE

Dne 4. června 1975 se Jaroslav Ludvíkovský, profesor klasické filologie na brněnské univerzitě, dožil v plné tvůrčí síle osmdesáti let. Zamysleme-li se u příležitosti tohoto výročí nad jeho dosavadním dílem,¹ brzy si uvědomíme, že jeho nemalou část tvoří práce z oboru filozofie. Ze sympatií, jež v nás tato skutečnost probouzí, neubírá nic, víme-li, že klasický filolog staršího školení býval vždy vlastně i odborníkem v dějinách filozofie, což ostatně před dobou úzkých vědních specializací vyžadovalo samo sebou pojetí klasické filologie jako věd o antickém starověku v nejširším smyslu.

Ludvíkovského práce se zaměřením k filozofii (bereme v úvahu jeho samostatné knižní publikace, překlady, články, recenze, zprávy i novinářské noticky) lze rozdělit zhruba do tří tematických okruhů: antická filozofie, komeniologie, antické tradice — komeniologii je ovšem možno pojímat také jako součást studií o antických tradicích. A v souvztažnosti s tímto členěním uveďme hned jména Epikúros a Cicero, Komenský a Dobrovský: ta mohou být symboly jubilantova přínosu české filozofii a českému bádání o dějinách filozofie.

Jaroslav Ludvíkovský si zvolil méně oslnivou cestu: ačkoli jeho rané studie z dějin řecké filozofie² svědčí o tom, že si patrně mohl získat světové jméno jako znalec a interpret neschůdných problémů antické fyziky, metafyziky a zejména gnozeologie, dal brzy svou hřivnu a píli do služeb dějin českého myšlení. V souladu s tím se i jeho práce ve filozofii antické stala rozvažováním, do jaké míry a v čem mohou Řekové a Římané ukázat cestu člověku v moderním světě. Obojím způsobem tak pojal antiku jako živé dědictví, nikoli snad jako systém uzavřený v sobě i navenek a jako zdroj moudrosti pouze akademické.

Tak objevil českému publiku, a nejen laickému, Epikúra, a tak se také

---

¹ Jeho soupis do r. 1965 podává SPFFBU E 10 (1969), s. 9–20, od r. 1965 tamtéž, E 20 (1975); životopis Jaroslava Ludvíkovského čteme nejpodrobněji v Listech filologických 1965, s. 265–371: Jana Nechutová, *Profesor Jaroslav Ludvíkovský sedmdesátníkem*.

² *Studie o Anaxagorově teorii hmoty*, Listy filologické 1922, s. 62–72, 181–171; *Antiperistasis. Příspěvek k dějinám teorie pohybu*. Sborník prací filologických Fr. Grohovi, Praha 1923, s. 76–81.

stal naším nejoprávněnějším obhájcem Ciceronova génia. Ve svém překladu „Epikúros. Myšlenky o štěstí a mravnosti“³ podal první české znění Epikúrových etických zlomků a vůbec první český překlad z tohoto filozofa. Doslov k překladu je prvním Ludvíkovského výkladem o Epikúrovi a jeho učení a můžeme zde opakovat Rybův úsudek, že „osvědčený stilista vystihl dobu a osobnost filosofovu s uceleností vpravdě uměleckou. Dokonalou formou jest podáno poučení i v nejmenších podrobnostech přesné a správné... Ale cenný doslov... poskytuje více než jenom bezpečnou informaci: přes kritické stanovisko autorovo je prochnut upřímným zájmem o starověkého myslitele a o problém — šťastného života.“⁴ Podobný ráz má Ludvíkovského stať „Epikúros a epikureismus“, publikovaná roku 1938 ve sborníku „Filosofie doby hellenistické“: proti doslovu k překladu je její výklad značně rozšířen: důkladněji je zde podán Epikúrův život a rozebírá se nejen jeho etika, ale i gnozeologie a fyzika a v ní zejména Epikúrova novota — parenklisě. Hlavní slovo má ovšem i zde etika: autor hledá smysl Epikúrova hédonismu, ptá se po jeho pojetí rozkoše a nachází v tomto bodě rozdíly mezi Epikúrem a jeho předchůdcem v etice Aristippem; odmítá rozšířený názor, že v základech epikureismu tkví spíše pesimismus a že celá Epikúrova etika je vlastně negativistická, rozebírá Epikúrův pojem mudrce a zmiňuje se o osudech jeho filozofie v Římě. Končí pak (str. 126) slovy, jež naznačují nejen vztah autora jako historika k látce, ale zřejmě i jeho pocit spřízněnosti s duchem filozofie Epikúrovy: „Kdykoli a kdekoli je však člověk jat vírou v krásu života a touhou po radostné svobodě ducha, kdykoli a kdekoli se vzpíná k mravním výšinám, nechtěje ztratiti pod nohama půdu této země, tam můžeme vždy tušiti něco z nesmrtelného odkazu Epikúrova.“ — Stejně výmluvná jsou jako svědectví Ludvíkovského vztahu k epikureismu i slova předmluvy k překladu:⁵ „Posuzující systém Epikúrův, vynasnažme se být pragmatisty, a uznejme, že existují nedůslednosti, jež znamenají více než sebedokonalejší důslednost. Jaká to skvělá nedůslednost věřit ve smysly, a velebit ukázněnou sílu rozumu; ctít zákon hmoty, a unikat mu svobodou ducha; začínat žaludkem a končit poznáním, že není štěstí bez ctnosti; od primitivního egoismu a nedůvěry k lidem dojít k podivuhodnému kultu přátelství; žít v skrytu, a přitom neúnavně pracovat pro svět; znát pomíječnost všeho, a setrvávat ve vděčném optimismu!“

Vše, co se dnešku z Epikúra dochovalo, předložil pak Ludvíkovský českému čtenáři v souboru „Diogenes Laertios, Život a učení filozofa Epikúra“ (Praha 1952). Publikace tedy přináší především desátou knihu Laertiových Životů slavných filozofů, která obsahuje vedle životopisných zpráv a myšlenek o Epikúrovi i jeho vlastní přímé projevy, z nichž některé Ludvíkovský vydal už v předešlém překladu. K tomu, co se zachovalo u Laertia, zde překladatel připojil odjinud známé Epikúrovy a epikúrovské fragmenty. Autorem předmluvy je v tomto případě filozof Dušan Šindelář, Ludvíkov-

³ Praha 1929, znovu přepracováno ve smyslu stylistickém, redakčním i interpretačním pro prémiový svazek Antické knihovny nakladatelství Svoboda: Epikúros, Publilius Syrus, *Myšlenky*, Praha 1970; překlad Publilia Syra zde pořídil Z. K. Vysoký, 1. vyd. 1946.

⁴ Recenze o citovaném překladu, *Listy filologické* 1930, s. 49.

⁵ Vydání z r. 1870, s. 12–13.

ský doplnil svůj překlad doslovem, jehož hlavním obsahem je poučení o Diogenu Laertiovi a o osudech jeho „Životů“ ve středověkých Čechách a v humanistické Evropě.

Zásluha, již si prof. Ludvíkovský získal překlady z Epikúra a svými výklady o epikureismu, bude nepochybně historií české filozofie ještě oceněna. Jsou totiž přímým přínosem naší národní kultuře, a jak soudím, rozšířily možnosti české filozofie a českých studií o dějinách filozofie, neboť ne všichni naši filozofové si mohou dovolit čerpat přímo z antických originálů a pohrdnout přesnými překlady a poznámkovými aparáty k nim. A ačkoli skromný autor zřejmě považuje své epikúrovské výklady za práce popularizační, není sporu o tom, že jsou to samostatné stati, sepsané naším nejlepším znalcem této látky na základě zevrubného studia řeckých textů. Ostatně oba české překlady největšího římského interpreta epikureismu, Lucretia, vznikly teprve v letech 1945–1948, takže pro nefilologa byla Epikúrova Zahrada v roce 1929, kdy vydal Ludvíkovský svůj první epikúrovský překlad, ještě dávno skutečný „hortus conclusus“.

Podobně se jubilant vzhledem k české kultuře a filozofii zasloužil i o M. Tullia Cicerona. Dlouho předtím, než r. 1940 vyšel jeho překlad Ciceronova spisu *De officiis* („O povinnostech“), přinesl Sborník filologický (1922) Ludvíkovského přepracovanou verzi jeho seminární a státní práce, „Ciceronův politický ideál a Pompeius“. Stať se vlastně nezabývá filozofií, spíše výkladem politických dějin, autor zde však aplikuje na Ciceronovu postavu stejně jako v případě Epikúra psychologické hledisko (na základě Ciceronových autentických projevů) a snaží se jej pochopit jako člověka, jako státníka a jako myslitele. Inspirovala ho k tomu Boissierovo a Zieliňského díla o Ciceronovi, jež v evropské historiografii znamenala odklon od strohých odsudků Ciceronova charakteru. Ludvíkovský byl u nás prvním, kdo se chopil tohoto podnětu. Zmíněný sklon k psychologizující historiografii může ovšem kterýkoli autor či badatel uplatnit skoro vždy jen vůči objektům, k nimž má lidštější vztah než jen jako k historickým jevům. Cicero si tohoto vztahu u Ludvíkovského zasloužil svým pojetím humanity, jejíž historii v evropském vývoji pak jubilant věnoval ve svém díle větší pozornost než působení kterékoli jiné antické kategorie. — Pověděl o ní aspoň stručně v předmluvě k překladu „O povinnostech“, kde znovu usiluje o rehabilitaci římského filozofa, tentokrát před celou širokou obcí čtenářů, jimž rovněž ukazuje, jak porozumět Ciceronovi, jakkoli eklektickému, systému. Kromě toho právě zde a právě tehdy, v roce 1940, pokládal za dobré a užitečné vést význam Ciceronovy humanity až k Palackému a jeho národní myšlence a tím k tematice v oné době nanejvýš aktuální. Nad to vše je však třeba na této předmluvě ocenit Ludvíkovského sémantickou práci, která přesahuje meze filologie a je příspěvkem filozofické terminologii, přinejmenším pro interpretaci antické etiky. (Ve snaze, aby se i na školách Cicero četl soustavněji a hlouběji, vydal Ludvíkovský své komentované výběry z Ciceronových řečí a z jeho spisů rétorických a filozofických.)

Abychom mohli uzavřít výklad o práci prof. Ludvíkovského na poli antické filozofie, musíme se zmínit o jeho překladu Platónovy Apologie,⁶ jimž vzdal čest filozofickému antipódu Epikúrovi, idealistu Platónovi;

⁶ *Obrana Sokratova*, Praha 1929, další vydání 1970, 1971.

Ludvíkovského zájem o Platóna se ostatně projevil nejednou v recenzích a zprávách o pracích našeho hlavního platónského překladatele, Fr. Novotného. A kvůli úplnosti uveďme nakonec Ludvíkovského překlad logických kapitol v českém Epiktétovi R. Kuthana.⁷

Přejdeme nyní k další oblasti zájmů Jaroslava Ludvíkovského, již zasáhl do studia dějin filozofie, k bádání o díle J. Á. Komenského. Jako vůbec první titul v soupisu jubilantových prací čteme překlad Komenského slavného pozdního spisku *Unum necessarium*, „Jednoho jest potřeba“ (1920). Dnes, kdy už známe další vědeckou činnost Ludvíkovského, se to zdá příznačným s ohledem jak na jeho pozdější komeniologické zaměření, tak na jeho vztah k filozofii a k humanistickým tradicím ve vývoji našeho národního myšlení. Bezprostředně významná pro dějiny filozofie a tvůrčí a průkopnická v chápání Komenského je nepochybně aspoň první z jubilantových komeniologických studií, jež nyní uvedu — „Antická a renesanční idea smíšené ústavy u J. Á. Komenského“ a „Několik poznámek ke Komenského *Cestě světla*“.⁸ První z nich přispívá k zaplnění citelné mezery v bádání o Komenském, jehož sociologickým a politikoteoretickým názorům se věnovalo málo pozornosti: článek rozebírá vztahy Komenského k renesančním a soudobým státovědným teoretikům, jeho pojetí tzv. smíšené ústavy, a vykládá o vzniku této ideje ve starověku a o její pozdější historii. Ludvíkovský zde u Komenského pozoruje řeckolatinskou politickou tradici. Takto, jako badatel o tradicích evropského humanismu, pak přistupuje i k látce Komenského „*Cesty světla*“, v jejíchž hlavních myšlenkách spatřuje předzvěst osvěcenských století.

Literatura tohoto osvěcenského období a v ní i literatura našeho obrození přitahovala pozornost Ludvíkovského, čitatele antické humanity, už jako mladého středoškolského profesora.⁹ Jeho nejvýznamnější prací, jež vznikla na tomto poli, je samostatný spis o latinských vlivech na počátky našeho obrození, „Dobrovského klasická humanita“ (Bratislava 1933), v níž autor přesvědčivě ukázal na antické prameny obrozenecké učenosti vzdělanosti, humanity a národní myšlenky. Stane se nám zde zřejmou i logická spřízněnost jubilantových zájmů antických i novověkých: byl to právě Cicero (v neposlední řadě spisem *De officiis*) a epikurejec Horatius, u nichž se v jednom ohledu Dobrovský učil. — Podobné ražení mají jubilantovy práce „Český klasicismus obrozenský a tradice národního humanismu“, významný filozofický rozbor „Platónsko-stoický prvek v Palackého ideji božnosti“ a studie ideových souvislostí „Slovanský humanismus obrozenský — Kollárova anticko-křesťanská syntheses“,¹⁰ jež je objevná důkazem, že program českého obrození nelze redukovat na vliv německé vlastenecké romantiky a Herderova humanismu, nýbrž že kořeny slovanské myšlenky jdou hluboko do minulosti a že za mnoho vděčí širším humanistickým tradicím evropským, zprostředkovaným autory renesančními a barokními, ale i přímým studiem latinských klasiků. Svým kultem antiky, především

⁷ 1957, znovu v *Antické knihovně* 1972.

⁸ *Ústava*, SPFFBU E 12 (1967), s. 195–210; *Cesta světla*, Slavia 1970, s. 481–488.

⁹ Článek *Antika, Čechy a evropská tradice*, Přítomnost 1924, s. 585–588, 624.

¹⁰ *Český klasicismus*, Sborník Arne Novákovi „Strážce tradice“, 1940, s. 146–155; *Palacký*, Listy filologické 1941, s. 232–241; *Slovanský humanismus*, sborník *Slovanství v českém národním životě*, Brno 1947, s. 93–119.

řecké, se k tradicím obrozenského humanismu připojuje i Tyrš;¹¹ a ještě dále dovedl Ludvíkovský svůj důkaz o kořenech české kultury v antických základech evropské vzdělanosti článkem „Dvojí setkání — Vrchlický a Lucrétius, Masaryk a Platón“ (Listy filologické 1948), kde ukazuje, jak zřejmá je skutečnost této tradice a jak složité a nejednoznačné je přitom její konkrétní působení.

Ve svých výkladech Ludvíkovský nejednou objasňuje komplikovanou funkci protikladu křesťanství a antiky, složité vztahy křesťanské Evropy středověku a raného novověku k antickému kulturnímu dědictví a několikrát přitom naráží na protivy reformace a humanismu, ve zvláštním případě renesančního humanismu. K řešení tohoto posledně uvedeného vztahu ho kvalifikuje mimo jiné jeho dlouholeté bádání o české latinské kultuře doby Karlovy, která je zde v určitém smyslu průsečíkem. Otázkami polaritý reformace-humanismu se ve značné míře zabýval Ludvíkovského úvodní příspěvek na humanistické konferenci příslušných pracovišť v Liblicích v roce 1966,¹² zaměřený rovněž k odstranění názvoslovné nejistoty v pojmech a termínech „renesance“ a „humanismus“; další slovo k těmto tématům patrně přinese Ludvíkovského výklad v chystané souborné akademické publikaci „Antika a česká kultura“, který bude věnován italskému ranému humanismu a Čechám 14. století.

Dovolím-li si parafrázovat jubilatův výrok, řeknu nyní, že „by bylo možno vypočítávati ještě jiné věci, v nichž jsme našli zalíbení“ (LF 1939, str. 126), hlavní body našeho výkladu jsme však vyčerpali a nezbyvá než jej uzavřít shrnutím: za to nejpodstatnější v jubilatově přínosu k dějinám filozofie lze považovat jednak jeho sledování tradic antické klasické humanity v evropském a především českém myšlení, jednak epikúrovské překlady a studie, jimiž tolik přispěl k poznání materialistické linie antické filozofie. Na tomto poli se český klasický filolog setkal s dnes už legendární láskou mladého Karla Marxe. I když motivace tohoto vztahu u nich obou byla patrně jiná, oba směřují se svým Epikúrem tamtéž. Ludvíkovský dobře ví o „souvislosti epikurejské ethiky se současnou etikou socialistickou a komunistickou“,¹³ pro niž nakonec rovněž platí to, co už jsme z jubilatova díla citovali: „Věřit ve smysly, a velebit ukázněnou sílu rozumu; ctít zákon hmoty, a nikat mu svobodou ducha; začínat žaludkem a končit poznáním, že není štěstí bez ctnosti.“

¹¹ *Antické myšlenky v Tyršově sokolském a národním programu*, Praha 1923; *Tyršův řecký sen*, Umění 1932, s. 69–73.

¹² *Antika a česká vzdělanost od husitství do Bílé hory*, sborník *Humanistická konference*, Praha 1966, s. 5–35.

¹³ *Epikúros a epikureismus*, Filosofie doby hellenistické, s. 124.

JAROSLAV LUDVÍKOVSKÝ UND DIE PHILOSOPHIE

Am 4. Juni 1973 erreichte Jaroslav Ludvíkovský, Professor für Altphilologie und für Philologie des lateinischen Mittelalters und des Humanismus an der Philosophischen Fakultät der Jan-Evangelista-Purkyně-Universität in Brno, sein 80. Lebensjahr. Der Artikel befaßt sich mit dem Beitrag des Jubilars zur Philosophie und zur Geschichte der Philosophie. Der Stoff, mit dem sich Prof. Ludvíkovský auf diesem Gebiete befaßte, kann in drei Teile gegliedert werden: antike Philosophie (vor allem Epikur und Cicero), kometnologische Studien und Nachleben der Antike. Nach der Analyse einzelner seiner Monographien, Artikel und kleineren Texte kann festgestellt werden, daß das Wichtigste in seinem Werk einerseits die Bearbeitung der Traditionen der antiken klassischen Humanität im europäischen und vor allem im tschechischen Denken ist, andererseits seine Epikuräischen Übersetzungen und Studien, mit denen er maßgebend zur Erkenntnis der materialistischen Linie der antiken Philosophie beigetragen hat.

Übersetzt von Otto Hájek